
GLOBALIZACE VS. REGIONALIZACE, PŘEPÍNÁNÍ KÓDU A MÍŠENÍ KÓDU, KREOLIZACE VS. PIDŽINIZACE JAKO FORMA ZMĚN V MĚSTSKÝCH ŘEČOVÝCH STYLECH⁽¹⁾

PETER KOSTA

GLOBALIZATION VS. REGIONALIZATION, CODE SWITCHING AND CODE MIXING, CREOLIZATION VS. PIDGINIZATION AS A FORM OF CHANGE IN URBAN SPEECH STYLES
The aim of this paper is to underline the evolutionary trends of contemporary city speech; it especially focuses on expressions connected with code-switching and code-mixing that are, among other things, related to the language contacts and language varieties. The paper is based on authentic material, namely on recordings collected during the Urban Voices Project.

Keywords: spoken language, language variability, code switching, language contacts, urban speech

1 VARIANTNOST JAZYKA A VARIABILITA MLUVENÉ ČEŠTINY
Už před delším časem jsem si položil obecnou otázku, jak mluví český učitel? Následně jsem ukázal, že v nejružnějších situacích denního života a v závislosti na osobní konkrétní charakteristice je obtížné předpokládat nějaký „idiolekt“: mluvčí má k dispozici celý rozsáhlý repertoár češtiny napříč jednotlivými varietami jazykovými a stylistickými. Tradiční diferenciaci češtiny na větší počet kódů, variet, subvariant, kterou jsem detailně popsal podle prací Bohu-

---

1 Tento článek je rozšířenou verzí příspěvku předneseného na konferenci Mezinárodní setkání mladých lingvistů 2015 v Olomouci.

slava Havránek (1963)⁽²⁾ již dříve (Kosta 1986), lze dnes rozšířit o variety mluvené, obzvláště proto, že podmínky se od té doby změnily a máme k dispozici obsáhlou datovou bázi Českého národního korpusu (dále jen ČNK).

Světa Čmejková si v práci *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí* mimo jiné klade otázku, jaká je dnešní mluvená čeština, na niž si odpovídá takto: „Každodenní zkušenost napovídá, že docela rozmanitá.“ (Čmejková 2011: 9) Proč to tak je, že nemluvíme všichni stejným jazykem? *Proč* nebo *čím* to je, že si kladu otázku, *proč* nebo *čím to je* a ne třeba *jak to, že*? Proč nevolím teď zrovna slůvko *protože*, ale raději snad *jelikož*... Mohl bych také volit mezi *snad* a *asi* nebo mezi *radši* a *raději*, ale už méně byste *snad* nebo *zřejmě* akceptovali, byť od Čecha už odrodilého, ale tím méně mluvčího češtiny jako mateřského jazyka, kdybych používal místo *asi* německé „viel-leicht“ a místo *radši* „lieber“.

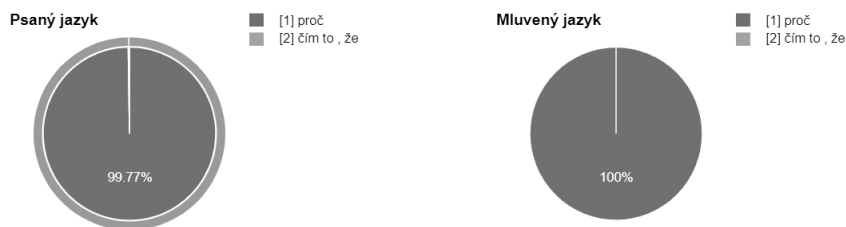
Právě rozmanitost a variantnost jazykové normy a hlavně naše intuice a schopnost rozlišovat to, co stále ještě je jazykovou normou češtiny jako národního celku nebo existenční formy, byť i velmi abstraktní, nám umožňuje identifikaci a identitu mluvčích a jejich mateřštiny.

Ve své práci rozlišuje Jana Hoffmannová (2012) správně mezi normou a antinormou na jedné straně a územ na straně druhé. Jaké možnosti máme k dispozici, když chceme rozdíl mezi *územ* a *normou* dekodovat? Korpusoví lingvisté a přívrženci názoru, že gramatika a norma češtiny odpovídá všemu tomu, co vidíme nebo najdeme v korpusu, mají možná pravdu, ale není to spíš úzus? A není norma něco, co v korpusu nalézt nikdy nemůžeme, a proto to takto hledat nesmíme? Podívejme se na varianty tázacích výrazů *proč* – *čím to je, že* – *jak to, že* do ČNK, v němž můžeme vyhledávat v syn2000⁽³⁾ – výsledek se dal očekávat. Jinak velmi užitečný

2 Podrobná klasifikace a diskuse o varietách českého jazyka ve srovnání se západními a jihoslovanskými jazyky s ohledem na problém jejich překladatelnosti v literárním textu již proběhla v mé disertační práci (Kosta 1986: 106–245). Podrobně je tam také diskutována velmi bouřlivá debata mezi zastánci P. Sgalla, A. Jedličky nebo J. Běliče o postavení obecné češtiny v literárním textu i o jejím skutečném stavu a přijetí v dnešním mluveném standardním jazyce mezi běžně mluveným jazykem měst a tzv. hovorovou češtinou. I když jsem si vědom důležitosti této problematiky, nebudu ji zde detailně opakovat, protože se prioritně zabývám jinými problémy.

3 K vyhledání byl použit nástroj SyD pro porovnávání variant (syd.korpus.cz).

vyhledávač je nám zde bohužel jen málo platný, a proč – protože nedovede vyhledat syntagmata nebo komplexní konstituenty, a už vůbec ne konjunkce, které uvádějí vedlejší věty, complementizery atd. Už snadněji najdeme částice a jednoduché výrazy *asi* a *snad* (srov. obr. č. 1 a 2).

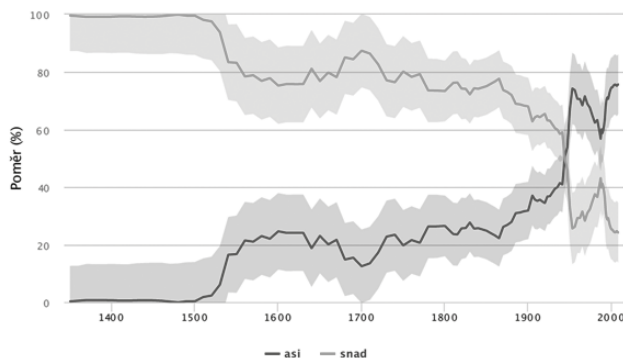

Obrázek č. 1: Výsledek vyhledávání proč – čím to, že

Obrázek č. 2: Výsledek vyhledávání asi – snad

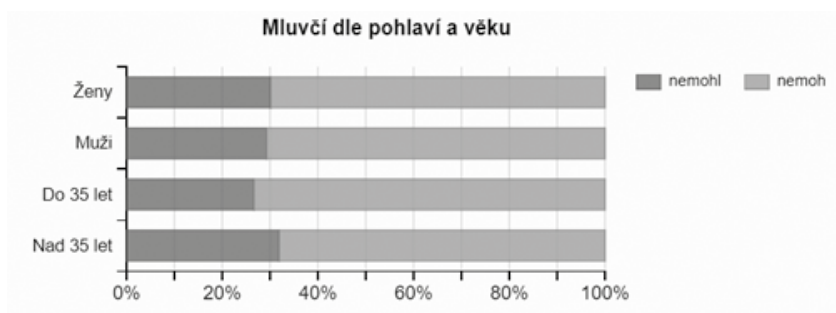
Co se dozvíme z takových statistických údajů jako lingvisté, co jako syntaktici či morfologové? Nic. Pouze, že v normě češtiny má částice *asi* v psaném jazyce těch textů, které byly předem vybrané jako dobré nebo podle soudu korpusového týmu vhodné, častější výskyt než částice *snad* – ale s tím se dalo počítat. A potvrdit to můžeme tím, že se podíváme na výskyt a frekvenci v diachronické části (srov. obr. č. 3).

Obrázek č. 3: Diachronní vývoj distribuce epistemických částic *snad* a *asi*

Když se podíváme, kdy nastal přelom, tak vidíme, že částice *asi* převážila nad *snad* až ve čtyřicátých letech dvacátého století, zhruba tehdy, kdy se komunisté dostali násilím k vládě (1947/48). Ale ani o sémantice, ani o syntaktické pozici těchto dvou konkurujících si epistemických částic se tím nic nedozvíme, ani nesmíme samozřejmě vycházet z toho, že *snad* zřejmě prohrálo v roce 1948, protože komunisté zřejmě používali více *asi*. To vše není ani zřejmé, a pravděpodobně ani správné.

Na druhou stranu se dá tvrdit, že variantnost a variabilita morfologických forem (tzv. alomorfie) typických pro mluvený projev má v dnešní době velké výhody. Například forma *l*-ového příčestí u analytické formy minulého času v mask. sg. typu *mohl* – *moh* se zdá být relevantním kritériem pro formální variabilitu v závislosti na pohlaví, rozdílu věku a vzdělání (srov. obr. č. 4 a č. 5).

Obrázek č. 4: Vliv genderlektu a generolektu na distribuci tvarů *nemohl* – *nemoh*

Obrázek č. 5: Vliv vzdělání na distribuci tvarů *nemohl* – *nemoh*

Uvedené statistické údaje napovídají, pakliže je správně interpretuji, že ženy a muži používají přibližně stejně formu *nemohl* (30 %), ale že mladší generace a vysokoškoláci jsou tolerantnější vůči novější hovorové formě bez *-l* na konci slova *nemoh*, zatímco lidé ve věku nad 35 roků (32 %) a středoškoláci, resp. lidé se základním vzděláním (38 %) používají více formu s *l*-zakončením oproti pouhým 19 % osob s vysokoškolským vzděláním. Je tedy patrné, že volba určitých morfologických variant není arbitrární, a už vůbec ne libovolná, ale podléhá určitým sociolingvisticky relevantním parametrům, jako jsou stáří, vzdělání a až v druhé řadě rod.

2 PROJEKT URBAN VOICES A METODA SBĚRU MLUVENÉHO AUTENTICKÉHO MATERIÁLU

V následující části svého příspěvku bych chtěl krátce poukázat na možnosti analýzy variantnosti jazyka, především mluveného, a to v rámci projektu *Urban Voices*, který byl podpořen nadací německé Deutsche Forschungsgemeinschaft.

Face-to-face-interakce v městském prostoru se vyznačuje širokým spektrem diferenciací. Komunikační situace, složení skupiny a sociální, stejně jako etnické pozadí interlokutorů se liší. Všechny tyto aspekty zahrnují procesy a mechanismy odloučení se nebo tzv. othering. Sít si klade za cíl analyzovat, jak se různé jazykové, paralingvistické (prozodické), non-verbální a pragmatické prostředky týkají sociolingvistických dimenzí a jak dalece se stanou nositeli sociálních významů např. tím, že vyjadřují sociální, etnické, genderové či lokální identity interaktantů, resp. institucionální charakter

komunikační situace apod. Členové sítě se zaměřují na různé pragmatické, prozodické, sémantické či syntaktické aspekty a vycházejí z různých, a někdy i velmi rozdílných metod (jak kvalitativních, tak kvantitativních).

Konstrukce sítě je v podstatě založena na metodické triangulaci a hodnotí výhody i nevýhody uplatňování a kombinování různých analytických přístupů. Celkový nexus je založen na práci s mluveným jazykem, včetně shromažďování údajů odrážejících jazykovou a komunikační rozmanitost městských mluvčích ruského původu, a to jak mluvčích v Ruské federaci, tak i migrantů v německém zahraničí. Dlouhodobě shromažďované nahrávky, které připravujeme již od roku 2012,⁴ obsahují každodenní záznamy mluveného jazyka a jsou zachyceny pomocí různých nahrávacích programů, např. FOLKER, EXMARaLDA nebo ELAN (PRAAT); ruští kolegové a kolegyně ze Sankt Peterburgu nám poskytli svůj program „Jeden den mluvené řeči“ v korpusu ORD (Sankt Peterburg), který je schopen reflektovat tuto jazykovou a komunikační rozmanitost.

3 VARIANTNOST UKONČENÍ INSTITUCIONÁLNÍCH MLUVENÝCH KOMUNIKÁTŮ

V rámci výše zmíněného programu jsem se věnoval gramatickým a prozodickým prostředkům řeči užívaným pro ukončení komunikace (srov. podrobněji Kosta 2019a).

Předmětem mého zkoumání byla zakončení rozhovoru v institucích v porovnání s každodenními projevy a běžnou konverzací. Závěry (closings) jsou obvykle nejcitlivější částí hovoru, proto musejí být připraveny vhodným způsobem. Musí plnit svou hlavní úlohu, a sice ukončit konverzaci, ale zároveň by neměly porušovat některou z konverzačních maxim

4 Poznámka: DFG projekt Urban Voices byl oficiálně ukončen závěrečnou konferencí v Sankt Peterburgu v roce 2015, ale práce nad UVUP korpusem samozřejmě pokračuje formou disertačních prací, jejichž autoři tento korpus nadále úspěšně používají a rozvíjejí: *Urban Voices – Linguistic and communicative diversity in face-to-face-interaction of Russian-speaking interlocutors in Sankt Peterburg and German cities* *Stimmen der Stadt – Sprachliche und kommunikative Vielfalt in face-to-face-Interaktion russischsprachiger SprecherInnen in Sankt Peterburg und deutschen Städten. Laufzeit: 2012–2015. DFG-funded network (GZ TH 1506/2-1) Project coordinator: Nadine Thielemann.*

(Grice 1975). Současně by neměly působit sociální konflikty mezi partnery v rámci teorie Penelopy Brownové a Stephena Levinsona (1987), měly by respektovat tzv. zdvořilostní maximy. Takže závěry jsou svým způsobem i „signály strategií face-threatening a face-saving“, tzn. aktů ohrožujících, resp. zachovávajících tvář mluvčího a posluchače (Hoffmannová 2011: 83).

Podobně jako závěry musí i úvody v dialogu nebo monologu odpovídat jak kooperačnímu principu podle Paula Griceho (1975), ale též musí být zakotveny v principu relevance podle Dana Sperbera a Deirdry Wilsonové (1986).

Podívejme se na jeden příklad nekonfliktního úvodu a poté konfliktního závěru (srov. příklad č. 1). Příznačná je pro tento kontrast opozice institucionální versus spontánní promluva.

*Veřejné shromáždění o zřízení skladu vyhořelého
jaderného paliva (Dolní Cerekev)*

Starosta: **vážení přítomní** / všechny vás **co nejsrdečněji vítám** na dnešním veřejném shromáždění které jsme svolali proto ... ještě než **prosím vás pěkně** dokončím úvodní projev / **omlouvám se** všem těm kteří stojí / **Jistě pochopíte** / kapacita našeho kulturního domu není taková / aby pojala takovou zvláštní účast / **Jistě mi promínete** a / já nevím maximálně ty dvě hodinky vydržíte stát / **děkuji vám ... zvlášť mezi námi vítám** zástupce Českých energetických závodů...

Příklad č. 1: Záznam podle J. Hoffmannové (2011: 83)

Každá diskuse, která končí konfliktem, přináší vysoké riziko vzniku nových konfliktů v budoucnosti, a proto sociální a morální povinnost mluvčích ve verbální interakci spočívá v pragmatické maximě sociální trvalosti. Chápu tuto zásadu jako rozhodující a vůdčí kritérium zdvořilostní maximy, a proto zde připomenu podrobně její tři dílčí submaximy: 1) buďte společenštlí, 2) zůstaňte družní a 3) udržujte své sociální kontakty.

Následující příklady z postupimského UVUP korpusu a jeden z ORD korpusu mi poslouží jako empirický důkaz, že institucionální konverzace se liší od přirozených rozhovorů a promluv, a to zejména s ohledem na jejich ukončení. Tento aspekt strukturálního rázu (zakončení/závěr rozhovoru) je jejich hlavní invariantou.

První vzorek obsahuje rozhovor ruských přistěhovalců žijících v Berlíně. Tento vzorek patří do velkého UVUP korpusu mluveného jazyka, který obsahuje nahrávky pořízené na katedře slovanské jazykovědy v průběhu projektu Urban Voices v letech 2013–2015. Každá nahrávka je vybavena tzv. *Krycím listem a inventářem konverzace*, včetně informací o účastnících konverzace, času a místa konverzace, témat atd. (srov. tab. č. 1).

Conversation name and number: At home, UV_UP_01_03
 Recording date and time of February 2013, in the morning
 Duration of the inclusion: 9 minutes 43 seconds
 Location: At home with Pavel and Maria
 Speakers: Pavel family = Mikhail (MI), Maria = Ksenia (KS), Alexandra = Vasilisa (VA), Kristina = Marina (MA)
 For more detailed information see the file subjects. Pavel = Mikhail (MI) - father, older generation, no further information
 Maria = Ksenia (KS) - Mother, older generation, no further information
 Alexandra = Vasilisa (VA) - elder daughter, young generation, no further information
 Kristina = Marina (MA) - younger daughter, preschooler, young generation, no further information
 Recording is available as audio: yes (.wav format)
 Recording is available as a video: no
 Short Description: selection of the school for the little daughter of Pavel and Maria, the family sitting in front of the PC
 General comments: The beginning and the end are abrupt. KS speaks most and switches most frequently into DE.
 As before transcription are:
 TranskribentIn: Aleksandra Kuznetcova
 Control of transcription: Peter Kosta

Tabulka č. 1: Krycí list a inventář konverzace

Hlavním tématem konverzační analýzy bylo vkládání určitých lexikálních položek, které se buď samy o sobě jeví jako direktivy, nebo slouží jako úvodní prvky pro vkládání direktivních řečových aktů podle smyslu Searla (1969). Tzv. *directive speech acts* jsou jednou z pěti tříd řečových aktů, které se John Searle snažil popsat pomocí následujících parametrů (srov. schéma č. 1).

Schéma č. 1: Parametry direktivních řečových aktů podle J. Searla	
Ilokucní bod Orientace	S1 se snaží přivést S2 k dokončení akce svět-ke-slovu-relace
Mentální stav Mluvní akt (ilokucní síla)	S1 si přeje, aby S2 vykonal pro S1 akci A1 „žádost“ „otázka“ „příkaz“ .....

V následující sekvenci UVUP transkriptu 1_03, t mluvčí KS (= Ksenia) prosí nebo vybízí mluvčího MI (= Michaila), aby otevřel webovou stránku a našel vhodnou školu pro svou předškolní dceru Marinu.

{00:29} 0019 **KS** M'lša (.) atkROJ gd'e n'ibud' (.) vot zd'ěs' vot pa_momu ah
 {00:32} 0020 (0.96)
 {00:33} 0021 **KS** i najd'i ijo_ě v nol' DVA nol' p'at'
 {00:36} 0022 (0.22)
 {00:36} 0023 **VA** možet my mar'i prosto išč'o asTAv'im na god požžě
 {00:37} 0024 **KS** nol' DVA ka nol' p'at'
 {00:39} 0025 °hhh nol' DVA ka nol' p'at' (.) dalžNO byt' zd'ěs'

Příklad č. 2: Záznam UVUPo1_03

Je zřejmé, že se jedná o pokus nalézt poštovní směrovací číslo odpovídající čtvrti v blízkosti bydliště rodičů dítěte, aby neměla dívka cestu do školy delší, než je nutné. V tomto okamžiku, starší dcera VA (= VASSILISA) zasahuje s obratem v pozadí a činí protinávrh. Jedná se o nepřímý mluvní akt formulovaný jako protinabídka. Nicméně je tento alternativní návrh matkou ignorován. Skutečnost, že alternativní návrh je ignorován nejen matkou, ale všemi partnery, může být přičítána koncentrovanému a namáhavému vyhledávání správné školy, nebo je to zaviněno spíše obecnějšími pragmatickými faktory, jako jsou věk a nedostatek autority, které hrají klíčovou roli v konverzaci mezi dcerou a rodiči.

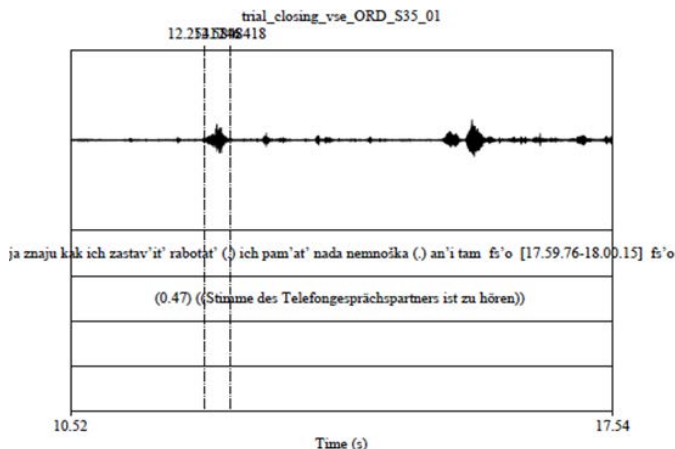
{17:21}	463		(0.41) ((na pozadí zvoní telefon))
{17:22}	464	M	vot znač'it dvatcat'
{17:23}	465		(4.11) ((Šum na pozadí, na pozadí zvoní mobilní telefon))
{17:33}	466	M	da (.) zarabotal i
{17:35}	467		(0.32) ((Je slyšet hlas volajícího))
{17:35}	468	M	druguju bata (0.12) ((Je slyšet hlas volajícího)) druguju pastav'il nu (.) nu tu že sa (.) katoruju ja pam'in'al
{17:40}	469		(0.56) ((Je slyšet hlas volajícího))
{17:40}	470	M	staruju (0.37) v'id'ima nada batar'ějku (.) n_druguju by novuju kup'it'
{17:44}	471		(2.5) ((Je slyšet hlas volajícího))
{17:47}	472	M	da è:: (.) jěsl'i by zd'ěs' r'adam byl'i magaz'iny
{17:50}	473		(0.8) ((Je slyšet hlas volajícího))
{17:51}	474	M	ěta ja s'ěnuju ta užě prašol (.) ja na vazn'is'ěenskam
{17:53}	475		(0.87) ((Je slyšet hlas volajícího))
{17:54}	476	M	nu (.) nu ladna (.) ja ja znaju kak ich zastav'it' rabotat' (.) ich pam'at' nada nemnoška (.) an'i tam
{17:59}	477		(0.47) ((Je slyšet hlas volajícího))
{17:60}	478	M	fs'o
{18:00}	479		(2.56) ((Je slyšet hlas volajícího))
{18:03}	480	M	fs'o
{18:03}	481		(2.7) ((Je slyšet hlas volajícího))
{18:06}	482	M	è v d'ěv'at'
{18:07}	483		(6.78) ((Hlas telefonního volajícího a vedlejší konverzace jsou slyšet))
{18:13}	484	M	kak
{18:14}	485		(1.16) ((Je slyšet hlas partnera a vedlejší konverzace))
{18:15}	486	M	charašo

- {18:15} 487 (0.45) ((Hlas telefonního volajícího a vedlejší konverzace jsou slyšet))
- {18:16} 488 M davaj
- {18:16} 489 (0.85) ((Hlas telefonního volajícího a vedlejší konverzace jsou slyšet))
- {18:17} 490 M charašo
- {18:17} 491 (1.35) ((Konverzace na pozadí))
- {18:19} 492 M ja vam pazvan'u
- {18:19} 493 (7.71) ((Hluk a konverzace na pozadí))
- {18:27} 494 M a našěva (.) n'ětu u vas (.) nu vot
- {18:29} 495 (0.12)
- {18:29} 496 FA našěva n'ět
- {18:30} 497 M a:
- {18:30} 498 (0.28)
- {18:30} 499 FA naš'ěva da (by[vait])
- {18:31} 500 M [nu:]ěta daragoj kakoj= | =ja bral pa safs'ěm pa kap'ěj pa dvatcat' (0.23) pa p'itnac pa dvac rubl'ěj byl
- {18:36} 501 (0.42)
- {18:37} 502 M prastoj naš
- {18:37} 503 (0.05)
- {18:37} 504 FA t'ip'ěr' takoj (.) nu (.) našěva u nas n'ětu at'ěč'ěstv'ěn[ava]
- {18:40} 505 M [a n'ět]u [da:]
- {18:40} 506 FA [ras'ijs]kava n'ětu
- {18:41} 507 (0.05)
- {18:41} 508 M nu éta dar[agoj]
- {18:42} 509 FA [n'ětu i](.) m ((nesrozumitelný))
- {18:44} 510 (2.73) ((Hluk na pozadí, konverzace a vyzvánění telefonu na pozadí))

Příklad č. 3: Záznam ORD_S35_19

V příkladu č. 3 vidíme, jak prozodické vlastnosti, které signalizují dokončení hovoru (otevření/uzavření), jsou jen částečně realizovatelné, protože to není komunikace face-to-face, ale telefonát, v němž je slyšitelná pouze jedna strana a její jazykové signály. Tzv. rozhovor na dálku má jednostranný komunikační kanál pro posluchače, a tedy pouze tazatel musí signalizovat na dálku, že je stále ještě přítomen. Proto jsou nutné i další verbální prostředky, tzv. *back-channel-behavior* (tj. doslova zpětné chování kanálu), např. obligátní výzvy pro zahájení a ukončení dialogu. Nejdůležitější je to, co bylo řečeno v počátcích, není tam žádné skutečné zavírání, jen otevření, které kontrastuje se zavíráním bez konce.

Replikou /turn 476/ je představen oficiální signál uzavření/ukončení dialogu: první *nu ladno*, (dobře, OK) a pak na oplátku v replice /turn 478/ *fs'ó* (to je všechno). Průběh lze ukázat také na formantech F₀, F₁: na jejich intenzitě, na sestupném stoupání akcentu slabiky a na intonační, tzv. kloboukové kontuře po prvním zájmenu *vse* a konečně též na krátké přestávce, která slouží jako uzavírací signál repliky. Maximální stoupání prvního *fs'ó* má 206,41386897677467 Hz (maximální selekce stoupání 984,316776545103 Hz), F₁ má 984,316776545103 Hz (to znamená F₁ má maximální hodnotu), maximální stoupání druhého *vse* je ještě vyšší, a to 322,25850434854783 Hz (maximální stoupání ve výběru) a F₁ je také vyšší 1.068,8981292102521 Hz.

Obrázek č. 6: Prozódie otvírání uzávěrek v telefonních hovorech

4 CODE-SWITCHING A CODE-MIXING

Málokteré jiné téma je diskutováno dnes tak intenzivně a kontroverzně jako globalizace. Někteří s ním spojují sbližování kultur, hospodářský růst na celém světě a netušené možnosti rozvoje. Jiní se ale obávají nadvlády ekonomiky, ztráty regionální rozmanitosti, ekologického využívání či zneužívání a rostoucí propasti mezi bohatými a chudými.

Na následujícím příkladu budu demonstrovat vzájemné prolínání ruštiny a němčiny.

00:00:58.867	KS	n'e (.) u m'en'a abon'em'ent fau b b (.) on g'ilt kartoj (.) jub'er-tragbarnoj (-)
00:00:58.867	KS	<i>Ne (.) mám abonement fau b b (.) on gilt (jako) převoditelná jízdenka</i>
00:00:58.867	KS	<i>Ne (.) ich habe ein VBB-Abo (.) das gilt als eine übertragbare Karte (-)</i>

Příklad č. 4

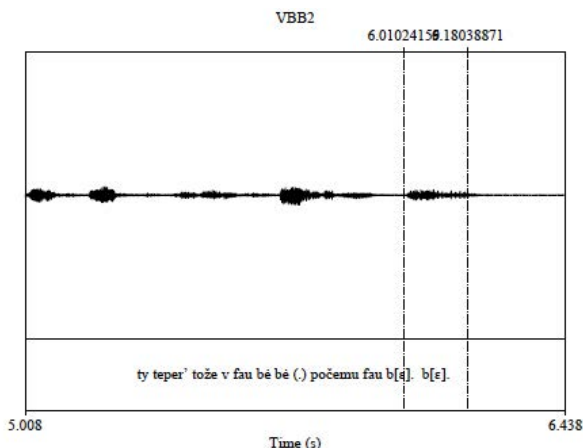
Příklad č. 4 ukazuje, že mluvčí KS má ve svém základním jazyce ruskou gramatiku, tedy všechny gramatické kategorie na fonologické, morfologické a syntaktické úrovni jsou zachovány jako v ruštině. Neexistuje žádný zásah německé gramatiky, protože německý lexikální materiál je plně integrován do gramatické struktury ruštiny (včetně fonologické struktury a systému ruského jazyka). To platí jak pro fonémy a morfémy, tak se jeví obecně na úrovni syntaxe.

Když vezmeme v úvahu záznam (který bohužel nelze v této písemné prezentaci prokázat), jsou všechny fonémy německých slov vyslovovány způsobem, který odpovídá spíše ruské fonologii než němčině. Např. foném /e/ německé zkratky „VBB = Verkehrsverbund Berlin Brandenburg“ není vyslovován jako blízká střední přední nezaokrouhlená samohláska pod přízvukem (přední samohláska střední řady, srov. zvuk ve slově *beten* ['be'tən]), ale spíše jako otevřená střední přední nezaokrouhlá samohláska nebo nízká střední přední nezaokrouhlá samohláska [ɛ].

{03:60}	o160	VA	čto_to takoe slyšala kogda_to
{04:01}	o161		(1.43)
{04:03}	o162	VA	ty teper' tože v fau bē bē (.) počemu fau bε bε
{04:05}	o163		(1.88)
			verkehrs- (für die/verbund) berlin brandenburg (.) no u tebjā
{04:07}	o164	VA	žhe ne ves' brandenburg (.) ty tol'ko v berline možeš' že ehat' (.) ili

Příklad č. 5

Praatová analýza (obr. č. 7) ukazuje přesně to, že při prvním projevu tokenu vysloveného dcerou (mladší mluvčí) se barví interference s německým přízvukem, nebo spíše německá výslovnost německého slova VBB, takže se vyslovuje samohláska jako blízká střední přední nezaokrouhlovaná samohláska pod přízvukem [ê], zatímco podruhé se samohláska vyslovuje à la rusky, tedy jako nízká střední přední neobsazená samohláska [ε]. Dalo by se to analyzovat jako druh úmyslné opravy a přepínání kódu na úrovni fonetiky (srov. Kosta – Kuznetcova 2014), protože mluvčí si je vědoma mluvení se svou matkou, která je Ruskou (KS), takže mluvčí VA zvolí ruskou výslovnost, na kterou KS je zvyklá.

Obrázek č. 7: Dvojitá výslovnost samohlásky /e/ jako německé [ê] a ruské samohlásky [ε]

Dokonce i německé sloveso *gelten* (platit) ukazuje před samohláskou [i] palatalizované souhlásky [g], jak je vidět v zápisu zde. Navíc úzká přední zaoblená samohláska [y] „ü“ v *übetragbar* byla asimilována na [ju] a následující souhláska před přední samohláskou byla znovu palatalizována jako [b'], srov. *jub'ertragbarnoj*.

Pokud bychom příklad charakterizovali slovo od slova, morfém od morfému a foném od fonému (tzv. gloss translation), mohli bychom získat statisticky relevantní dojem o tom, co je v tomto krátkém sledu více německé a co více ruské ve srovnání s jednojazyčným systémem obou jazyků (srov. příklad č. 6). Například první slovo *ne* není ruské, protože slovo pro absolutní klauzuli negace v ruštině nemůže být *ne*, ale spíše je to *net*, což lze vidět na bezkontextových odpovědích na otázky zjišťovací, tj. když pouze *net* může fungovat jako negativní varianta k *da* (srov. příklad 7).

n'e (.) u m'en'a abon'em'ent fau b b (.) on g'ilt kartoj (.) jub'ertragbarnoj (-)
 G[R] R R G/R (?) G G[R] R G[R] G[R] G[R]

Příklad č. 6

A: (He) Можете ли (вы) открыть окно ?

B: Hem / *He

A: Can you please open the window?

B: No

Příklad č. 7

Částice *nee* v němčině je typická pro zavedení nového obratu jako strategie otevírání (srov. Kosta, v tisku) nebo někdy také jako konverzační prostředek opravy (srov. Kosta 2015). Výraz *u menja (est)* + nominativ je ruský přivlastňovací výraz, který je v ruštině strukturálním ekvivalentem konstrukčního typu *mít* + akuzativ. Vynechání spirálního slovesa *est'* je typickým prostředkem hovorového stylu ruštiny (tzv. *russkaja razgovornaja reč*; dále jen RRR), který ponechává mnoho slov nevyjádřených (srov. Kosta 1992; Krivochen – Kosta 2013). To znamená, že ruská syntax je dominantní nejen

s ohledem na její standardní formu (russian standard nebo high variety), ale také ve svém hovorovém městském stylu (RRR). Další německá zkratka VBB (pro Verkehrsverbund Berlin Brandenburg) by mohla být jmenovací, genitivní, domorodá nebo akuzativní nebo jakýkoli jiný předložkový případ v němčině, ale v ruštině to může být v současné podobě teoreticky pouze jmenovací nebo akuzativ a předpokládám, že se jedná o nominativní souhlas s nulovou kopulí v počtu a osobě a přiřazení jmenovacího případu na základě souhlasu. Slovo je opět německé, ale gramatika ruská.

Tyto příklady převzaté z našeho vlastního korpusu UVUP registrované v neformální řeči každodenních rozhovorů mladých Berličanů s ruským mateřským jazykem a němčinou jako druhým jazykem jsou zdánlivě typem změny kódu prvního typu, který jsme pozorovali v případě jednoho známého literárního textu – Haškova *Švejka* (srov. Kosta 1986, 1987) – a který jsme proto nenazvali střídáním kódů (code switching; dále jen CS), ale spíše střídáním dvou různých jazyků, které neovlivňují druhý systém (úvod 1. typu). V našich příkladech v UVUP (kterých je mnoho, ale které nemůžeme analyzovat pro nedostatek prostoru) je typ CS velmi typický. Ve všech případech nedošlo ke skutečnému porušení jakékoli úrovně (morfologie, syntaxe nebo fonologie) gramatického systému ruštiny; spíše pravidla přijímacího jazyka byla přísně zachována. Co se ale stane s darovacím jazykem, s němčinou? Na lexikální úrovni nelze pozorovat žádné porušení. Spíše jsou lexémy integrovány (foneticky nebo morfologicky nebo morfosyntakticky do jazyka příjemce), přičemž si zachovávají německou lexikální sémantiku. Německá fonetika je tedy adaptována typickým nejbližším ruským fonetickým ekvivalentem, a to se děje docela podobným a systematickým způsobem ve všech německých výpůjčkách a všech možných kontextech. Tyto úpravy vykazují vysoce systematický charakter: jsou vždy reprezentovány stejnými ruskými ekvivalenty v celém korpusu UVUP, jsou pravidelné a přicházejí ve všech situacích a kontextech ve stejném tvaru.

To ukazuje na velmi vysokou míru systematickosti, která neodráží náladu mluvčího nebo komunikační situaci, ale kognitivní realitu. Ruští mluvčí se při použití německého lexikálního materiálu striktně drží

ruského jazyka. Je jim jedno, zda porušují, nebo neporušují gramatická (fonologická, morfologická nebo syntaktická) pravidla německého jazyka. Tato strategie je ale normální, protože mohou buď použít pravidlo cílového jazyka, tj. němčiny, nebo jazyka mateřského, tj. ruštiny. Zdá se mi, že volba porušení pravidel jednoho z těchto jazyků může sloužit jako přímý ukazatel obtížnosti otázky, který z těchto dvou jazyků je dominantní. To znamená, který je jazykem první kompetence (mateřský jazyk zděděný po rodičích, primárně získaný jazyk, k němuž se vztahuje termín *first language acquisition*; dále jen FLA) a který je jazykem cílového prostředí, ale nabytý až jako druhý v procesu vzdělávání ve školce a poté ve škole (*second language acquisition*; dále jen SLA). Lze prokázat, že pojem mateřský jazyk není vždy ekvivalentní s pojmem FLA, ani SLA není vždy ekvivalentem jazyka cílového. Obvykle však (a častěji) platí, že cílový jazyk může sloužit jako hlavní zdroj lexikonu, zatímco mateřský jazyk vytváří gramatický základ promluv v prvních dvou fázích nabytí jazyka. Toto pre-teoretické (a možná i příliš rychlé) pozorování se pokusím potvrdit krátkým pohledem na data UVUP.

5 VARIANTNOST V MLUVENÉ KOMUNIKACI A ASPEKTY VÍCEJAZYČNOSTI

Mottem této kapitoly budiž frazém *вы не можете съесть пирог, и в то же время и сохранить*, v němčině *man kann nicht den Kuchen essen, und der Kuchen bleibt ganz* (nemůžete sníst/jíst dort a přitom ho uchovat/udržet vcelku). Vidíme, že i překlady se mohou lišit. Totéž se děje se skutečností, když jsou ve stejném mozku sdíleny dva různé jazyky. Nemůžeme předpokládat, že jeden systém zůstává zcela zachován a nedotčen a absorbuje druhý; spíše jak jsme viděli a co můžeme věrohodně demonstrovat, je to dělba práce mezi různými doménami. Protože gramatika v hlavě člověka staví docela stabilní a rigidní systém principů a parametrů (Kosta 1992), a navíc slova, která vytvářejí struktury, nejsou jen rozdělením slov otevřené třídy a funkčních slov, ale spíše kontinuem smíšených kategorií s různými rysy (srov. Kosta 2020). Některé kategorie dvojjazyčných řečníků zů-

stávají stabilní a jiné podléhají změnám a asimilují. Zatímco lexikální třídy (chápané jako nerozložené lexikální jednotky) se zdají být docela stabilní a lze je brát a půjčovat jako kognitivní celek (srov. Lakoff a kognitivní gramatika) z mateřského do cílového jazyka, kmenové znaky a přípony musí zůstat majetkem základní gramatiky v mateřském jazyce a nikdy nejsou předmětem CS.

V UVUP jsme našli několik případů, které ukazují, že použití ruského aspektu mladšími ruskými mluvčími bylo v diskurzu porušeno. Ale tento druh nesprávného použití ruského aspektu nebo jiných funkčních kategorií nebyl zjevně způsoben skutečností, že mluvčí byl zmaten přímou nepodobnou kategorií dárcovského jazyka během verbální interakce nebo jakýmkoli druhem interference při kontaktu jazyka mateřského a cílového. Spíše tento typ porušování způsobil hlubší kognitivní zákon. Kódování gramatiky mateřského jazyka podléhá zrání. Řídí se podmínkou neproniknutelnosti, to znamená, že je imunní proti vnějším vlivům. Mluvčí mateřského jazyka krok za krokem intuitivně získává principy gramatiky tohoto jazyka až do kritického období přibližně v předškolním věku. Ve druhé fázi nabytí jazyka je nebo byl vystaven gramatice cílového jazyka jako systému deklamativně explicitního (a nebyl vystaven explicitně gramatice mateřského jazyka) po tomto kritickém období, tím méně se řídí pravidly gramatiky mateřského jazyka a tím více může narušit cílový jazyk. To lze pozorovat na příkladu č. 8. Tam lze pozorovat CS jako mírné porušení gramatických pravidel mateřského jazyka, kdy bylo dokonavé sloveso „zasadit“ *saŽAT* nahrazeno nesprávnou formou příslušného pf. aspekt **sad'it* (namísto *posadit*, česky **sadit*) mladším mluvčím ruštiny (VA), který byl opraven a měl téměř současně zábavnou opravu (srov. také Kosta 2015). Tento druh opravy již může být indikátorem nedostatečného zvládnutí ruštiny, což lze současně vysvětlit skutečností, že mladý ruský mluvčí je studentem ruštiny, který se rusky naučil pouze od matky, zatímco u mluvčí LE byla jazykem vzdělávání němčina (s ruštinou jako druhým jazykem).

{02:16}	0092		(1.01)
{02:17}	0093	VA	a kaDA ty ich sab'iraišs'a vs'è sad'it'_ta
{02:19}	0094		(0.33)
{02:19}	0095	KS	saŽAT'
{02:20}	0096		(0.05)
{02:20}	0097	VA	saŽAT'
{02:20}	0098		(1.07)

Příklad č. 8

Nyní můžeme zavést také typ CS, kdy byla silně porušena pravidla darovacího jazyka (donating language, dále jen DL) nebo přijímací gramatiky (receiving language, dále jen RL), a ukázat, jaké důsledky pro současnou teorii CS tato fakta mohou mít (srov. příklad 9).

{04:46}	0191	KS	to est' (.) esli ja vylezaju za a bè (.) to mne nado
{04:49}	0192	VA	èto tože moi noski
{04:51}	0193		(0.18)
{04:51}	0194	KS	net èto moi noski
{04:52}	0195	VA	èto moi ja kupila serye zelěnye i sinie v odnoj pačke za dva evro vot devjatnadcat' vosem'desjat dva v alekse
{04:58}	0196		(0.17)
{04:58}	0197	KS	hè hahahaha °h
{05:01}	0198		(0.53)
{05:02}	0199	KS	voobšče_to èto po_moemu moi (no esli èto) tvoi to zaberu ich sebe
{05:03}	0200	VA	èto od moi
{05:06}	0201		(2.04)
{05:08}	0202	VA	ja i tak postojanno ter (.) ja nadejus' čto v obščezitii budet po_drugomu tam ja sebe kuplju iznačal'no (.) ne znaju (.) desjat' nosok

{05:14}	0203		(1.49)
{05:15}	0204	VA	noskov (.) i posmotrju kuda oni budut devat'sja
{05:16}	0205	KS	i
{05:17}	0206		nosok
{05:19}	0207		(0.21)
{05:19}	0208	VA	nosok (.) vsě_taki bylo pravil'no
{05:20}	0209	KS	nosok
{05:21}	0210		(0.08)
{05:21}	0211	VA	a počmu ne noskov
{05:22}	0212		(0.67)
{05:22}	0213	KS	potomu čto m noski ne sklonjajutsja
{05:26}	0214		(0.49)
{05:27}	0215	VA	počemu
{05:27}	0216		(0.9)
{05:28}	0217	KS	nu vot (.) ěm
{05:29}	0218	VA	odin nosok dva nosok
{05:31}	0219		(0.14)
{05:31}	0220	KS	net
{05:32}	0221		(0.17)
{05:32}	0222	VA	dva noska
{05:32}	0223		(0.13)
{05:33}	0224	KS	dva noska
{05:34}	0225		(0.11)
{05:34}	0226	VA	tri noska
{05:34}	0227		(0.56)
{05:35}	0228	KS	da
{05:35}	0229		(1.37)
{05:37}	0230	KS	chorošo ne sprjagajutsja ě ja ne znaju ěto sklonenie sprjaženie v_ne sprašivaj menja grammatičeskie nazvanija

{05:42}	0231		(0.05)
{05:42}	0232	KS	°hh ja govorju po_russki a ne
{05:43}	0233	VA	(nužno) spokojno k
{05:45}	0234		(0.64)
{05:46}	0235	VA	nevežestvu
{05:46}	0236	KS	héhé (.) hahaha]
{05:47}	0237	VA	((lacht))]
{05:48}	0238		(0.05)
{05:48}	0239	KS	<<lachend> sam ty nosok> °hh é son'ka kogda malen'kaja byla
{05:53}	0240		(0.12)
{05:53}	0241	KS	u neě bylo soka i nosoka
{05:56}	0242	VA	h hahaha °hh
{05:57}	0243		(0.34)

Příklad č. 9

Konverzaci zahajuje dcera (VA), která s matkou (KS) mluví o ponožkách. Dcera nejprve používá nesklonovanou formu GPL *nosok*, ale opravuje se ve smyslu samostatně zahájené autokorekce a v další replice používá správnou formu množného čísla genitivu na *-ov* (*noskóv*), což je produktivní v ruštině pro tato podstatná jména. Matka potom nesprávně opraví dceru a řekne jí, že forma *nosok* je nedeklinovatelná, a proto musí znít v genitivu plurálu také *nosók*. To je samozřejmě absolutní nesmysl, což se projeví takřka hned v samotném rozhovoru, když si matka plete pojmy skloňování podstatných jmen s konjugací a na konci si nepřímě uvědomí, že nezná gramatiku. Její dcera na druhé straně mluví rusky jako prvním jazykem, ale její znalosti gramatiky jsou lepší než znalosti její matky. Tento příklad však ukázal, že nemá smysl zabývat se tímto způsobem výzkumem mnohojazyčnosti. Teoreticky budou existovat všechny čtyři potenciální skupiny: 1) mateřský jazyk = cílový jazyk = synchronní simultánní osvojení obou jazyků s dostatečným vstupem a „tréninkem“; 2) mateřský jazyk = recesivní a tvoří fragmentár-

ní ruskou gramatiku s množstvím německých kmenových morfémů, které jsou integrovány do deklinačního/konjugačního systému kontaktního jazyka prostředí; 3) mluvčí, jejichž znalost mateřského jazyka je nulová, a proto se ruštinu učí pouze jako kulturní jazyk, rodinný jazyk nebo cizí jazyk (druhý jazyk); 4) mluvčí, kteří zcela nahradili ruštinu němčinou.

Příklady č. 8 a 9 jasně prokázaly, že úsudek o zvládnutí gramatiky mladých rusky mluvících migrantů nemůže být přímočarý a musí být pečlivě a podrobně prostudován na základě věcných empirických údajů. Ačkoli korpusová lingvistika může být nápomocná (mj. také statistika-mi), rozhodnutí o zvládnutí jazyka nelze odvodit z extralingvistických údajů, jako je školní vzdělání, prostředí nebo individuální zvyky mluvčích, ale mělo by být zakotveno do obecné teorie poznávacích a kognitivních dovedností a také do teorie osvojování jazyka v multikulturních a vícejazyčných kontextech.

ZÁVĚREM: PŘEDBĚŽNÉ ÚVAHY O MĚSTSKÉ MLUVĚ V KONTAKTU NĚMČINY A RUŠTINY

Stává se nyní ruský městský styl mladých přistěhovalců atraktivním? Původně byl výraz „pidginský jazyk“ považován za něco neúplného, zlo-meného, zkorumpovaného, za něco, co si ani nezaslouží vážnou pozornost. Pidginské jazyky jako vynález bílých lingvistů jsou pojmy, které byly zavedeny při první kolonizaci. Stále jde o poněkud zjednodušeně chápaný pojem, který marginalizuje existenci jazykového kontaktu a posunu jazyků, např. ve smyslu jejich původu (provizorní, se sníženou strukturou), v postojích k nim (nízká prestiž), podle našich znalostí o nich. Následující krátké definice mohou zdůraznit, co bylo řečeno výše.

- Pidgin language: není pro nikdo rodným jazykem; používá se, když se dva mluvčí různých jazyků bez společného jazyka pokusí o provizorní rozhovor. Lexikon obvykle pochází z jednoho jazyka, struktura často z druhého. Z důvodu kolonialismu, otroctví atd. je prestiž pidginských jazyků velmi nízká. Mnoho pidginů slouží jako tzv. „kontaktní lidová mluva“, příp. existuje pouze pro jednu řečovou událost.

- Kreolština (původ. osoba evropského původu narozená a vyrůstající v tropické kolonii) je jazyk, který byl původně náhražkou, ale stal se nativizovaným, tedy určitá komunita mluvčích ho prohlašuje za svůj první jazyk. Dále se používá k označení jazyka (jazyků) lidí karibského a afrického původu v koloniálních a postkoloniálních zemích (Jamajka, Haiti, Mauricius, Réunion, Havaj, Pitcairn atd.)

Důsledky a efekty založené na těchto zjištěních pro teorii CS by měly být založeny na skutečných lingvistických faktech a datech mluvených korpusů. Političtí aktéři, kteří usilují o přeměnu Německa na multietnickou společnost, se pravidelně snaží prezentovat související odvolání a rozpad jako hodnotově neutrální změny nebo je interpretovat jako výraz pokroku. V tomto posledně jmenovaném kontextu Heike Wieseová zdůraznila, že mluvenou varietou jazyka nazvanou Kiezdeutsch, kterou v žádném případě nepoužívají hlavně mladí migranti ze Středního východu, nelze považovat za zvrhlou formu německého jazyka, ale za projev jeho dalšího „vývoje“. Wieseová již dříve ukázala německé jazykové kontakty jako „známku jazykových kompetencí“ a hodnotila je jako „známku integrace“, protože Kiezdeutsch je stále častěji používán německými přistěhovaleckými adolescenty (srov. také Wiese 2013). Wiese ovšem nepočítala s relativně velkou ruskou komunitou (pouze v Berlíně je v současnosti více než 216 000 ruských migrantů).

Co se může stát, když se zvyky z řeči ruských mluvčích v Německu stanou v zahraničí systematickými jevy nového ruského městského stylu? Jinými slovy, jak může lingvistická komunita posoudit možný posun jazyka (i když pro tuto chvíli se používá pouze z výkladových důvodů), zejména pokud osoba A opakuje stejný výraz, obrat atd. vždy ve stejném kontextu a situaci směrem k osobě B, C, D stejným způsobem? Mnohem zajímavější je případ, kdy nejen jeden jedinec (osoba A) dělá totéž za stejných pragmatických podmínek (kontext, situace atd.), ale všechny možné osoby (osoba An) to samé za stejných pragmatických podmínek. Není to typický příklad toho, že se tak stáváme součástí nového systému? Problém městských stylů je v poslední době zvažován v mnoha publikacích, protože situace vícejazyčnosti (jako maximální možnosti) a dvojjazyčnosti (jako již daný výchozí případ našich společností) se stává stále častějším výchozím stavem. Vzhledem k tomu, že

případ dvojazyčnosti se pomalu, ale trvale stává normální (výchozí) komunikační situací ve srovnání s neobvyklým případem jednojazyčnosti, je na čase přehodnotit koncept jazyků pidgin vs. kreole a přejít k nové konstrukci, která je vhodnější pro současnou komunikační situaci nejen v Evropě, ale i v celém světě. Jde o to, abychom jak teoreticky, tak i empiricky adekvátně zachytili a politicky správně ohodnotili a klasifikovali nové způsoby řečového chování. Neměl by se pokles mluvené ruštiny u mladých mluvčích-migrantů považovat jen za ztrátu jazyka, úpadek jazyka a ztrátu identity? Nebo – zcela opačně – nejsou ruské prvky v městských stylech novým příkladem, nebo dokonce ukázkou „vývoje“ ruského jazyka v zahraničí? Analýza dospěla k závěru, že míchání jazyků není odchylkou od normy, ale spíše výchozím stavem ve vícejazyčných a multikulturních společnostech, a proto by mělo být považováno za novou oblast výzkumu.

Vzhledem k tomu, že ruští studenti používají tyto formy konverzace nejen mezi sebou, ale také se svými rodiči a přáteli, tento styl konverzace je nejen možný a stabilní druh komunikace ve speciálních situacích, ale z hlediska nových gramatických forem také východisko základní otázky: v jaké funkční distribuci k existujícím kolokviálním variantám by se tato nová existenční forma dala nejen akceptovat, ale nadále zkoumat a analyzovat.⁽⁵⁾

---

prof. Dr. phil. habil., Prof. h.c., Emeritus Peter Kosta
University Potsdam
Department of Slavic Languages & Literatures
Chair Slavic Linguistics
Am Neuen Palais 10
D-14669 Potsdam
Germany

---

5 Heike Wiese (2003) tvrdí, že protějškem této jazykové formy by byla např. tzv. Kiezdeutsch, a sama sebe utvrzuje ve svém předpokladu, že tato varianta vysílá rozhodující impulzy k plynulému přechodu do dalších fází nového internacionalizovaného německého hovorového jazyka.

LITERATURA

COUPER-KUHLEN, Elizabeth – SELTING, Margret

2018 *Interactional Linguistics. Studying Language in Social Interaction* (Cambridge: Cambridge University Press)

ČMEJRKOVÁ, Světlá

2011 „Mluvený jazyk kolem nás“; in Světlá Čmejrková, Jana Hoffmannová (eds.), *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí* (Praha: Academia), s. 9

GRICE, Paul H.

1975 „Logic and Conversation“; in Peter Cole, Jerry L. Morgan (eds.), *Syntax and Semantics, Speech Acts*, Vol. 3 (New York: Academic Press), s. 41–58

HAVRÁNEK, Bohuslav

1963 *Studie o spisovném jazyce* (Praha: ČSAV)

HOFFMANOVÁ, Jana

2003 „Veřejné mluvené projevy v Poslanecké sněmovně: humorný konflikt a konfliktní humor“; in Světlá Čmejrková, Jana Hoffmannová (eds.), *Jazyk, média, politika* (Praha: Academia), s. 40–79

2011 „Výstavba mluvených projevů, jejich členění a syntax“; in Světlá Čmejrková, Jana Hoffmannová (eds.), *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí* (Praha: Academia), s. 129–167

HOFFMANOVÁ, Jana – HOMOLÁČ, Jiří – MRÁZKOVÁ, Kamila (eds.)

2019 *Syntax mluvené češtiny* (Praha: Academia)

KOSTA, Peter

1986 *Probleme der Švejk-Übersetzungen in den west- und südslavischen Sprachen* (München: Sagner)

1987 „Sprachwechsel, Interferenz und Sprachmischung in Hašeks Švejk als translationslinguistisches Problem“; in Walter Schamschula, *Jaroslav Hašek 1883–1983* (Frankfurt am Main: Peter Lang), s. 471–512

1992 „Leere Kategorien in den nordslavischen Sprachen. Zur Analyse leerer Subjekte und Objekte in der Rektions-Bindungs-Theorie“ (Frankfurt am Main 1992), dostupné z: <http://www.uni-potsdam.de/u/slavistik/wsw/habil/habil.html> [přístup 15. 10. 2021]

1998a „Überlegungen zum ‚phatischen Diskurs‘ (und zur phatischen Partikel ‚jako‘) in der Konversationschechischer Intellektueller“; in Gerd Freidhof (ed.), *Slavische Sprachwissenschaft und Interdisziplinarität. Olexa Horbatsch zum Gedenken* (München: Sagner), s. 109–145

1998b „Argumentation, Persuasion und der turn-taking-Mechanismus“; in Světlá Čmejrková, Jana Hoffmannová, Olga Müllerová (eds.), *Dialoganalyse VI: Referate der 6. Arbeitstagung*, Prag 1996 (Tübingen: Niemeyer), s. 115–131

2011 „Konversationelle Implikaturen und indirekte Sprechakte auf dem Prüfstein“; in Michail I. Kotin, Elizaveta G. Kotorova (eds.), *Die Sprache in Aktion. Pragmatik. Sprechakte. Diskurs. Language in Action. Pragmatics. Speech Acts. Discourse* (Heidelberg: Universitätsverlag WINTER), s. 55–69

2013a „Mehrdeutigkeit und Humor in der Übersetzung“; *Zeitschrift für Slavistik* 58, č. 3, s. 297–324

2013b „How can I lie if I am telling the truth? – The unbearable lightness of the being of strong and weak modals, modal adverbs and modal particles in discourse between epistemic modality and evidentiality“; in Nadine Thielemann, Peter Kosta (eds.), *Approaches to Slavic Interaction. (Dialogue Studies; 20)* (Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins), s. 167–184

2019a „Grammatical and prosodic means of human- and animal-oriented (pre-) directives of talk-in-interaction“; *St. Petersburg State Polytechnical University Journal. Humanities and Social Sciences* 10, č. 4, s. 113–140

2019b „Third Position Repair, Overlaps, and Code-Switching within a Strict Turn-Taking Model“; in Nadine Thielemann, Nicole Richter (eds.), *Urban Voices: The Sociolinguistics, Grammar and Pragmatics of Spoken Russian* (Berlin: Peter Lang), s. 183–191

2021 „Code switching and code mixing in colloquial Russian–German casual urban styles and varieties in openings and closings“; in Renata Nadobnik, Elżbieta Skorupska-Raczyńska (eds.): *Deutsch und Polnisch im Kontakt mit anderen Sprachen. Beiträge anlässlich des Jubiläums „500 Jahre deutsch-polnische Sprachführer“* (Hamburg: Verlag Dr. Kovač, Schriftenreihe Schriften zur Vergleichenden Sprachwissenschaft 33), s. 175–194

KRIVOCHEN, Diego – KOSTA, Peter

2013 *Eliminating Empty Categories: A Radically Minimalist View on their Ontology and Justification* (Frankfurt am Main: Peter Lang)

KUZNETCOVA, Aleksandra

2014 *Sprachalternation und Schriftwechselprozesse in der Internet-Foren-Kommunikation*. (Potsdam: Universität Potsdam. Philosophische Fakultät), magisterská práce

MÜLLEROVÁ, Olga

2011 „Syntax mluvených výpovědí“; in Světlá Čmejrková, Jana Hoffmannová (eds.), *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí* (Praha: Academia), s. 153–167

SACKS, Harvey – SCHEGLOFF, Emanuel A. – JEFFERSON, Gail

1974 „A Simplest Systematics for the Organization of Turn-Taking for Conversation“; *Language* 50, č.4, s. 696–735

SCHEGLOFF, Emanuel A.

1968 „Sequencing in Conversational Openings“; *American Anthropologist* 70, č. 6, s. 1075–1095

SCHEGLOFF, Emanuel A. – SACKS, Harvey

1973 „Opening Up Closings“; *Semiotica* VIII, č. 4, s. 289–327

SEARLE, John R.

1969 *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language* (London: Cambridge University Press)

SPERBER, Dan – WILSON, Deirdre

1986 *Relevance: communication and cognition* (Oxford: Basil Blackwell)

ŠIMANDL, Josef

2012 „Antinorma a korpusová lingvistika“; *Studia Slavica XVI* (Uniwersytet Opolski. Opole), s. 39–45

WIESE, Heike

2012 *Kiezdeutsch. Ein neuer Dialekt entsteht* (München: C. H. Beck)

2013 „What can new urban dialects tell us about internal language dynamics? The power of language diversity“; *Linguistische Berichte, Sonderheft* 19, s. 207–245